

TOMÁŠ ČANA:**Logomachia**

Pusté Úľany: Schola Philosophica 2008, 127 s.

Kniha pod názvom *Logomachia* je súborom ôsmich esejí, ktoré odrážajú autorove záujmy z oblasti filozofie jazyka, filozofie mysle, filozofie logiky, filozofie vedy a teórie poznania. Zvolený názov knihy autor bližšie nevysvetľuje, preto sa len nazdávam, že jeho prostredníctvom odkazuje na spôsoby, akými sa riešia, odstraňujú, ba dokonca vytvárajú filozofické problémy. Slovo *logomachia* pochádza zo starogréčtiny a prekladá sa ako vojna o slová. Z angličtiny sa toto slovo dá preložiť ako spor o slovíčka (slovičkárenie), čo navodzuje predstavu, akoby spory, ktoré vedú filozofi, boli len slovnými bitkami. Autor zrejme týmto názvom nechce znevažovať činnosť, ktorej sa sám venuje. Zdá sa mi, že chce ním skôr stručne vystihnúť povahu filozofickým diskusií. Toto objasnenie voľby názvu by mohlo byť v súlade s tým, ako autor v knihe postupuje.

Najväčší záujem má autor o oblasť filozofie jazyka, ktorej najdiskutovanejšie otázky sú predmetom viacerých jeho článkov. V tejto oblasti sa sústreďuje na otázku významu jazykových znakov, pri ktorej sa opiera o filozofiu neskorého Wittgensteina, ďalej na Wittgensteinov argument proti myšlienke privátneho jazyka, na princíp kontextuality a na interpretáciu Wittgensteinových názorov na pojem *gramatického pravidla*. V ďalších esejách sa venuje problematike iných myslí, výkladu dvoch odlišných chápaní logických viet, problémom spojeným s osvietenskou myšlienkou pokroku vo vedách a Kripkeho argumentu, ktorý by nás mal priviesť ku skeptickému postojovi vzhľadom na lingvistické teórie.

V prvom článku sa autor venuje najpodstatnejšej a najdiskutovanejšej otázke vo filozofii jazyka, otázke významu jazykových znakov. Snaha o exaktnosť pri vymedzovaní významu je však vo filozofickej tradícii asi márna. Svedčia o tom práve nezhody medzi zástancami odlišných filozofických prúdov. Na túto nezgodu v chápaní významu autor poukazuje tak, že stavia proti sebe dve stanoviská, z ktorých jedno reprezentujú idealisti a druhé naturalisti. Autor píše: „Podľa idealistov sú pojmy *objektívne existujúce* entity, a ak by také neboli – ak by neboli objektívne existujúcimi –, nebola by možná ani pravda, ani poznanie a ani veda“ (s. 10). K chápaniu významu u naturalistov sa vyjadruje nasledovne: „Podľa naturalistov sú pojmy nevyhnutnou podmienkou toho, aby sa jazykové znaky stali istým spôsobom živé“ (s. 10). Táto formulácia autora však budí dojem, že aj pri naturalistickom prístupe sa významy chápu ako entity, čo je v prípade neskorého Wittgensteina, ktorého uviedol ako ukážkového predstaviteľa tohto prístupu, neprípustné. Nie je to tak, že najprv musíme mať význam, a vďaka tomu je slovo živé, ale tak, že len čo nejaké slovo použijem, nadobúda význam. Alebo slovami neskorého Wittgensteina: „Keby sme však mali uviesť niečo, čo je životom znaku, povedali by sme, že je to jeho *používanie*“ ([1], 30).

Ďalšia moja poznámka sa vzťahuje na autorovu formuláciu týkajúcu sa stanoviska idealistov, kde nerozlišuje medzi významami slov *význam* a *pojmem*. Slovo *význam* sa pou-

žívalo a používa nielen v súvislosti s abstraktnými, ale aj s konkrétnymi entitami (napr. podľa B. Russella je významom logicky vlastného mena zmyslový údaj, podľa raného Wittgensteina významom mena je jednoduchý predmet atď.). Preto si myslím, že by bolo vhodnejšie postaviť do protikladu skupinu filozofov, ktorí pokladajú význam výrazu za nejakú entitu (konkrétnu alebo abstraktnú), a skupinu filozofov, ktorí chápu význam inak (napr. neskorý Wittgenstein, Quine a pod.) Autorov záujem v tomto článku sa sústreďuje hlavne na druhý prístup k otázke významu, teda na naturalistický prístup, ktorý aj podrobnejšie rekonštruje. Vychádza z prác neskorého Wittgensteina, predovšetkým z jeho *Filozofických skúmaní*. V tomto článku autor na dvoch miestach uvádza príklady rečových situácií, ktoré pozostávajú z viacerých rečových aktov. Z vety, ktorá uvádza príslušnú rečovú situáciu, však vyplýva, že situáciu pozostávajúcu z viacerých rečových aktov pokladá za jeden rečový akt (s. 12 – 13). Toho istého omylu sa dopúšťa i na strane 18.

V ďalšej eseji s názvom *O probléme iných myslí* autor rekonštruje základné východiská akýchkoľvek tvrdení o psychických udalostiach iných. Ide o problém, ktorý sa stal známym ako problém iných myslí. Autor začína jasnou formuláciou základnej otázky, ktorá stojí v pozadí tohto problému. Táto otázka znie: „Aké máme zdôvodnenie pre naše presvedčenie, že je možné o niekom tvrdiť – na základe deskripcie jeho správania –, že sa nachádza v určitom mentálnom stave?“ (s. 28) Problém, o ktorý v tejto eseji ide, sa prehlbuje, ak na túto otázku odpovedáme v duchu skepticizmu. Podľa nej nemáme oprávnenie na takýto postup. Autor sa pri rekonštrukcii východísk skeptickej odpovede Ch. S. Chiharu a J. Fodora dostáva k odpovedi neskorého Wittgensteina, ktorý skepticкую odpoveď na danú otázku spochybňuje na základe „gramatického kritéria“. Myslím si, že autorovi sa v tejto eseji podarilo výstižne zachytiť problém iných myslí od východísk skeptickej odpovede na základnú otázku až po východiská jej spochybnenia, ktoré zostávajú pre skeptikov pravdepodobne naďalej nepostačujúce.

Myslenie neskorého Wittgensteina a s ním spojené problémy sú autorovým inšpiratívnym zdrojom vo viacerých esejách. Zaoberá sa nimi tak v eseji *O argumente privátneho jazyka*, ako aj v eseji *O gramatických pravidlách*. Myslenie raného Wittgensteina tvorí podklad jeho eseje *O logických vetách*, kde ho vzhľadom na danú problematiku dáva do protikladu k mysleniu Fregeho a Russella. V tejto eseji približuje Wittgensteinovu koncepciu viet logiky ako tautológií, ktorá napáda koncepciu logiky ako vedy o určitom obsahu. Autor správne poznamenáva, že v nadväznosti na argumenty raného Wittgensteina „vety logiky, striktné povedané, nič neopisujú a bolo chybou o nich takto uvažovať. Nebolo síce chybou uvažovať o nich ako o pravdách, zdôrazňuje Wittgenstein, no bolo chybou uvažovať o nich ako o pravdách s obsahom“ (s. 58). Chýba mi však poznámka, ktorou by sa doplnilo to, čo sám Wittgenstein prehliadol. Ide totiž o to, že v logike sa nemá hovoriť o pravdivosti, resp. nepravdivosti, ale o platnosti, resp. neplatnosti. Ďalšiu poznámku by som rada pripojila aj k autorovej formulácii, ktorá sa vzťahuje na vety logiky: „Tieto vety sú, ak to zhrniem, pravdami o forme“ (s. 59). K jednej z dvoch poznámok k tejto formulácii, som sa už v podstate vyjadрила. Zhrniem to pre jasnosť ešte raz. Takéto vety, teda logické vety, nemôžu byť pravdami o forme, pretože pravda alebo nepravda sa vzťahuje len na obsahové vety. Moja druhá poznámka sa týka toho, že tieto vety nie sú o ničom, teda nemôžu byť ani o forme. Citujem Wittgensteina z jeho práce *Tractatus logico-philosophicus*, kde v paragrafe 2.033 píše: „Forma je možnosť štruktúry“ ([2], 39).

Napriek týmto poznámkam si myslím, že autorovi sa v tejto eseji podarilo jasne a výstižne poukázať na chápanie viet logiky počnúc Fregem a Russellom a končiac Wittgensteinom. Pochvalu si zaslúži autorov náčrt historického pozadia danej problematiky.

Autor prezentuje svoje vedomosti i z oblasti filozofie vedy. Svedčí o nich jeho pozoruhodná esej s názvom *O pokroku vo vedách*, kde s veľkým prehľadom opisuje základné argumenty v prospech osvietenскеj myšlienky o pokroku i problémy s ňou spojené. Predostiera nám tak predovšetkým dva protikladné postoje k danému problému, na jednej strane postoj prezentovaný Moritzom Schlickom a na strane druhej postoj Thomasa Kuhna, ktorý myšlienku o pokroku vo vedách odmieta. Následne rozvíja Davidsonovo spochybnenie jedného z dvoch základných predpokladov Kuhnovho kritického postoja k myšlienke o pokroku vo vedách. V závere eseje sa tak autor opäť vracia k osvietenскеj myšlienke o pokroku, ktorá je podľa autora zrejme opodstatnená.

Okrem Wittgensteina, ktorý bol podnetným zdrojom väčšiny esejí, autora inšpirovali aj iní filozofi, ktorých osobitne spomína v závere každej eseje.

Eseje, ktoré táto kniha obsahuje, sú zaujímavé už len vďaka tomu, že sa v nich rekapitulujú aktuálne filozofické diskusie. Treba dodať, že kniha je súborom autorových už uverejnených esejí. Preto je na škodu, že v úvode knihy neuviedol, kde po prvý raz – aj keď v trochu odlišnej verzii – vyšli.

LITERATÚRA

[1] WITTGENSTEIN, L.: *Modrá a hnedá kniha*. Bratislava: Kalligram 2002.

[2] WITTGENSTEIN, L.: *Tractatus logico-philosophicus*. Bratislava: Kalligram 2003.

Mgr. Mária Sačková
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR
e-mail: maria.sackova@gmail.com